

NE, TEHNOLOGIJA NIJE NEUTRALNA

*Opasnost od nekontroliranog prenošenja tehnologije
prema kriterijima velikih i moćnih inozemnih kompanija*

U našim pristupima razmatranju tehnologije kao sredstva kojim čovjek ovladava svojom okolinom i kao djela upravo te ljudske okoline čini mi se da se javljaju neki nesporazumi koji proistječu iz toga što se tom problemu prilazi: ili suviše generalno, ne vodeći računa o permanentnoj povezanosti procesa društvenog i tehnološkog razvoja i o specifičnostima koje proizlaze iz odgovarajućih razvojnih nivoa, ili pak zato što se problemu prilazi suviše pragmatički, zadržavajući se samo na njegovim pojavnim oblicima, a ne ulazeći u pitanja suštinskih odnosa. Pri tome se nerijetko nailazi i na tezu da je tehnologija društveno potpuno neutralna.

KONZEKVENCije

Okviri ovoga članka ne dopuštaju da se detaljnije pozabavimo pojedinim konzekvencijama različitih tehnologija. Stoga ćemo samo nabrojiti neke od različitih konzekvencija koje mogu biti determinirane različitim tehnološkim alternativama:

- veći ili manji stupanj koncentracije moći;
- veća ili manja zavisnost, naročito ekonomska i tehnička od poslovnih partnera;
- veći ili manji stupanj kvalifikacionog prestrukturiranja
- veći ili manji stupanj specijalizacije kadrova;
- veća ili manja fleksibilnost radne organizacije;
- veća ili manja opasnost od nastajanja značajnih socijalnih razlika, pa time i socijalnih konflikata;
- transponiranje konfliktnih situacija u većoj ili manjoj mjeri sa makrosocijalnog plana na mikrosocijalna, psihološka i druga područja.

Kad stvari tako stoje s različitim konzekvencijama različitih tehnoloških alternativa, postavlja se pitanje: smije li se dopustiti da pojedinci ili pojedine grupe, kao navodno najkompetentniji činioци, odlučuju ili imaju dominantnu ulogu pri izboru tehnološke alternative? Zar upravo to ne rađa tehnokratizam i tehnokraciju?

STRATEGIJA

Jasan je interes tehnokrata za tehničko odlučivanje, a posebno za tehničko odlučivanje ex ante i njegovu monopolizaciju. Izborom nove tehnologije oni osiguravaju da se njihova upravljačka moć reproducira u proširenom razmjeru uz još viši stupanj njene koncentracije. Tako oni ostvaruju svoj prvi korak u

osvajanju moći nad ljudskim društvom, reducirajući pri tom prostor ljudske slobode najprije samo za jednu dimenziju – tehnološku dimenziju. No, to je samo prvi korak u osvajanju upravljačke moći.

Odmah zatim strategija tog sloja ljudskog društva usmjerava se na organizaciju čitavog društva i odnose u tom društvu. Od društva se traži da se organizira tako da može osigurati maksimalnu efikasnost tehnologije koju su iz niza alternativa prema svojim kriterijima izabrali tehнократи. U toj svojoj težnji tehнократи nužno ulaze u koaliciju s političkom birokracijom i birokracijom koja zauzima najmoćnije punktove u državnoj administraciji i drugim posredničkim organizacijama. Od konkretnog rasporeda snaga, nivoa razvijenosti i drugih specifičnih okolnosti zavisit će i stupanj dominacije tehнократа u toj koaliciji. Postoje, međutim, izrazite tendencije u čitavom suvremenom svijetu da se u vremenom sve te snage stope u jedan jedinstveni sloj – sloj manipulatora.

Kako tehnologija nije neutralan faktor, već naprotiv u suvremenom ljudskom društvu najrelevantnija determinanta koja postavlja okvire slobode svih ljudskih djelatnosti, to je i za naš samoupravni socijalizam od životne važnosti koje tehnološke alternative usvajamo u našem prostoru slobode. Svako stihijsko prihvaćanje tehnologija, bez uočavanja njihovih konzekvencija na vitalna područja našeg društvenog sistema, redovito dovodi do sukcesivnog smanjivanja prostora slobode u kojem funkcionira taj sistem. Osobito teške posljedice mogu nastati kada se obavlja transfer tehnologije prema kriterijima velikih i moćnih inozemnih poslovnih partnera.

RIZIK

Ovdje bih se osvrnuo samo na još jedan značajan fenomen koji se javlja pri transferu tehnologije. Riječ je o preuzimanju rizika.

Ništa nam ne stoji na putu da pitanje rizika postavimo nešto generalnije nego kad je riječ o poslovnom riziku. Prije svega svaki sistem teži za tim da rizik prebaci što dalje od prostora u kojemu želi nesmetano funkcionirati. Stoga s punim pravom možemo pretpostaviti da je naš prostor vrlo pogodno tlo za formiranje tehnoloških i poslovnih oglednih poligona velikih korporacija, čime bi se ekonomski i tehnički rizici tih novih tehnologija prebacili na naš prostor.

No, ovdje je evidentna i jedna druga, mnogo veća opasnost. S obzirom na to da određena tehnološka alternativa implicira i odgovarajuću organizaciju, odnose u proizvodnji i društvene odnose uopće, koji omogućuju da ona bude zaista i efikasna sa stanovišta onih koji su je odabrali, to se transferom tehnologije nameću i odgovarajuća rješenja na ostalim područjima, ili se barem u velikoj mjeri smanjuju potprostori prostora slobode. Stoga takav jedan prostor postaje pogodan i kao ogledni poligon da bi se uočile socijalne i druge implikacije, pojave društvenih konflikata i sl. Naš prostor posebno je pogodan za takvu funkciju, prije svega zato što je i geografski udaljen od monopolskih centara tehnokratske moći, jednako kao što je i većina današnjih poligona za nuklearne

eksperimente prostorno daleko od onih koji su za te eksperimente zainteresirani; zatim i zato što je i funkcionalno izvan prostora kapitalističkog društvenog sistema i što se krivnja za sve eventualne promašaje može prebaciti na socijalizam kao društveni sistem.

Na žalost, tendencije pretvaranja našeg prostora u ogledni poligon za tehnološke, ekonomske i socijalne eksperimente velikih međunarodnih korporacija, među ostalim, podržavaju i neki naši kadrovi koji su stekli svoje stručno ili dopunsko obrazovanje, na račun naše zajednice, u zapadnim tvornicama svijesti, u sistemu zasnovanom na savršenoj parcelizaciji znanja i informacija. Tako orijentirani kadrovi danas su svjesna ili nesvjesna prethodnica – peta kolona u prodoru spomenutih tendencija. Otvaranje brane nekontroliranom prodoru stranog kapitala, čiji su pobornici danas glasniji nego ikad, može samo ubrzati taj proces.

PREKRETNICA

Kao društvo nalazimo se na velikoj prekretnici. Ili ćemo dobrovoljno prihvatiti transformaciju našeg sistema u ogledni poligon za tehnološke, ekonomske i socijalne eksperimente velikih međunarodnih korporacija, kao agenata suvremenog integralnog kapitalizma, i transformaciju socijalističkog samoupravljanja u participaciju najamnih radnika, ili ćemo prije svega vlastitim udruženim snagama isplivati iz današnjih teškoća, a svaku direktnu ili indirektnu spregu s velikim korporacijama podvrći najstrožoj društvenoj kontroli, gradeći vlastite samoupravne socijalističke kriterije za izbor tehnoloških alternativa.

Pri tome moramo biti svjesni da se opredjeljenjem za odgovarajuću tehnologiju istovremeno opredjeljujemo, ako ne baš jednoznačno i za odgovarajuće odnose u proizvodnji i društvene odnose uopće, ono sigurno barem za odgovarajuće okvire prostora slobode koji nam determinira njihove moguće alternative (alternative odnosa u proizvodnji i društvenih odnosa uopće),

Prema tome, boriti se protiv negativnih konzekvencija jedne tehnologije ex post najčešće je jalov posao, a pokušaji da se one nekako kompenziraju jačanjem uloge radnika u drugim sferama socijalnih aktivnosti znače zapravo kompenziranje iluzijama o moći u nekim potprostorima prostora ljudske slobode, čije sve uže okvire sve više predestinira prethodno usvojena tehnologija. Stoga moramo biti načistu da se efikasno možemo boriti protiv negativnih konzekvencija jedne tehnologije samo ex ante, znači u fazi donošenja odluke o njezinu usvajanju.

Dipl.inž. SRBOLJUB STOJANOVIĆ